
Пономаренко З. О.

Інститут бібліотекознавства, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ БАЗ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Розглянуто різні підходи до охорони баз даних в Україні від неправомірного використання шляхом їх реєстрації.

Ключові слова: база даних; реєстрація; авторське право; правова охорона

Ponomarenko Z. O.

Institute of Library Science, V. Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

FEATURES OF THE LEGAL PROTECTION OF DATABASES IN UKRAINE

Modern issues of protection against misuse of databases as a software product in Ukraine are considered.

Keywords: database; registration; copyright; legal protection

З появою мережевих можливостей і розвитком сучасної технічної бази традиційні технології у вузівській бібліотеці набувають нового вигляду і нової якості. Найбільш важливим практичним напрямом, який суттєво впливає на повноцінне втілення ролі і завдань бібліотек вищих навчальних закладів на сучасному етапі є вирішення проблем задоволення інформаційних потреб користувачів в повнотекстовій інформації та онлайн-доступу до баз даних. Постійне стрімке накопичення різнобічної інформації конче потребує її систематизації і логічного узгодження з метою упорядкованого зберігання та швидкого, продуктивного пошуку необхідного матеріалу за певним алгоритмом. Це зумовлює нарощення темпів та масштабів формування сучасних баз даних як сукупності інформації з блоків інформаційних елементів.

У пункті 17 преамбули Директиви 96/9 Європейського Союзу «Про правовий захист баз даних» зазначається, що «поняття «база даних» (далі – БД) потрібно розуміти як таке, що включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти та дані; враховуючи, що воно повинно охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані і до яких може бути отримано окремий доступ...». Із цим положенням узгоджується стаття 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон), де електронні БД віднесено до об'єктів авторського права і надано їм правову охорону як збірників.

Авторське право захищає особисті немайнові та майнові права автора на створену ним БД. Правова охорона БД не поширюється на самі дані або інформацію і не зачіпає будь-яке авторське право, що стосується самих даних або інформації, що міститься в БД (пункт перший ст. 19 Закону). Не охороняються авторським правом БД, які не відповідають авторсько-правовим критеріям охороноздатності (наприклад, оригінальності – розклади руху транспорту, програми телепередач, телефонні довідники, тощо).

Авторське право виникає з моменту створення БД і вираження його в матеріальному вигляді або на матеріальному носії та не залежить від способу або форми вираження (пункт другий ст. 11 Закону) та одразу захищається авторським правом. Реєстрація авторського права на твір здійснюється виключно за бажанням правовласника і є не обов'язковою процедурою, а її наявність ніяким чином не впливає на виникнення у автора прав на його твір. Переважна більшість правовласників вважає адекватним захистом своїх прав саме реєстрацію в державному реєстрі, оскільки реєстрація авторського права надає цілий ряд незаперечних переваг перед незареєстрованими правами у разі виникнення суперечки про авторство або незаконного його використання сторонніми особами. На сьогоднішній час в країні реєстрація авторського права на БД є одним з найдешевших та найнадійніших способів захисту права інтелектуальної власності. Отримання охорони держави відбувається дуже швидко, за стандартною процедурою реєстрації авторського права. Сам автор має право, відповідно до пункту п'ять ст.11 Закону, як суб'єкт авторського права незалежно від факту оприлюднення, дати опублікування твору чи відповідних договорів щодо авторського права на цей твір у будь-який час протягом терміну охорони авторського права зареєструвати своє авторське право у державному реєстрі. Свідectво про реєстрацію стане надійним документальним аргументом при виникненні необхідності юридичного захисту - зафіксує дату створення БД (що особливо радять фахівці-юристи з авторського права), стане офіційним повідомленням громадськості про авторські права на твір, про державну охорону через авторське право, попередженням про відповідальність за його неправомірне використання третіми особами.

В Україні державна реєстрація авторських прав здійснюється відповідно до постанови КМУ «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» № 1756 від 27.12.2001 р.

Виходячи з того, що БД є складеним об'єктом з інтелектуально-інформаційною природою і виникає в результаті специфічної творчої чи інформаційно-накопичувальної діяльності, існує

декілька підходів до захисту електронних БД як об'єктів інтелектуальної власності від неправомірного використання:

1. Охорона назви бази даних як торговельної марки.

БД можна захистити шляхом реєстрації її назви як торговельної марки.

Торговельні марки для товарів і послуг використовуються для ідентифікації суб'єктів господарювання, маркування продукції, тощо. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», торговельна марка – це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг других осіб. А ст. 5 вказаного Закону говорить про те, що «об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови що такі позначення придатні для відрізнення товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається». Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва здійснюється державна реєстрація торговельної марки шляхом внесення до Реєстру. Права власника свідоцтва визначені у ст. 16 даного Закону та дають можливість отримувати прибуток від оформленого правомірного використання торгової марки, вимагати відшкодування збитків при виявленні незаконного використання свого бренду, а також надавати дозволи чи забороняти його використання третіми особами.

2. Охорона вихідного коду програми.

Вихідний код – це набір зручних для читання інструкцій, написаних комп'ютерною мовою програмування у формі, в який її може прочитати і модифікувати людина. Вихідний код може бути власним або відкритим. Більшість компаній тримають в секреті, обмежують доступ та пильно охороняють свій вихідний код (наприклад, Microsoft Office). Користувачі можуть використовувати скомпільований код, але не можуть бачити чи змінювати його. А є компанії (наприклад, Apache Open Office), які розміщують свій код в Інтернеті і кожен бажаючий може завантажити його безкоштовно, вільно розповсюджувати, модифікувати, аналізувати.

Для забезпечення закритості використовуються положення різних законів про інтелектуальну власність, але найчастіше посилаються на комерційну таємницю та патенти. Дистрибутив програмного забезпечення, як правило, приходиться з ліцензійною угодою, яка забороняє декомпіляцію, реінженіринг, аналіз, редагування або обхід захисту

від копіювання. Види захисту вихідного коду включають шифрування коду чи заплутування коду або морфінг коду (перетворення кодової послідовності з одного виду в інший).

3. Охорона алгоритму, який використовується в програмі.

Авторськими правами забезпечується охорона лише форми об'єктів і форми втілення ідей, але не суть об'єктів і не самі ідеї. Поряд з цим, БД або інший програмний продукт не патентуються. Законом не передбачається відносити програмні продукти до таких видів промислової власності як винаходи.

Патентом може захищатись алгоритм програми, як спосіб вирішення конкретного завдання. Суть алгоритму, його етапи записуються і оформляються зрозумілою словесною формою та підкріплюються необхідними кресленнями тощо. Заявка повинна пройти відповідні експертизи – перевірку на патентоздатність і лише потім автор зможе отримати на нього патент (ст. 16 Розділу IV Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Цей спосіб захисту є найбільш трудомістким і довготривалим.

З огляду на викладене слід зазначити, що складений характер структури, особливості творчого процесу створення, різке практичне збільшення об'ємів та змін співвідношення кількості охоронних і не охоронних складових структури сучасних БД не дають можливості розглядати її охорону у вузьких рамках авторського права, де реєстрації підлягає вихідний текст для компіляції, що визначає внутрішню структуру та їх взаємозв'язок елементів і надає можливість електронної обробки даних. Комплексне застосування вище перерахованих підходів до реєстрації електронних БД як особливого об'єкту авторського права дозволить при отриманні таких охоронних документів на практиці мати більш дієві засоби і вагомні аргументи при відстоюванні авторських прав та ефективнішого захисту в разі неправомірного використання БД іншими особами, більші можливості вільно розпоряджатися своїми правами на неї, делегувати права третім особам.

Еволюція місії бібліотек вищих навчальних закладів відбувається за рахунок різкого розвитку інформаційних функцій, акумулювання сторонніх і створення власних інформаційних ресурсів, то ж аспекти авторського права мають обов'язково враховуватися.